

## DE ORGELGESCHIEDENIS VAN STEENWIJK IN DE 17e EN 18e EEUW

Steenwijk had tot 1592, het jaar waarin men zich plaatselijk aansloot bij de Hervorming, drie kerken: de Grote of St.-Clemenskerk, de Kleine of Onze Lieve Vrouwekerk en de Gasthuiskerk.

De St.-Clemens was vanaf omstreeks 900 tot 1200 van een houten kerkje uitgegroeid tot een stenen kruiskerk. In 1295 werd deze een kapittelkerk met twaalf kanunniken. Pas aan het eind van de 15e eeuw had het gebouw de vorm gekregen die het nu nog heeft. Het bestaat uit een middenschip, een smal zijschip aan de noordkant, een breed zijschip aan de zuidkant, een koor aan midden- en zuiderschip en een vierkante toren.

De Onze Lieve Vrouwekerk, die oorspronkelijk Mariacapelle heette, is vermoedelijk in de 14e eeuw gesticht. Zij brandde in 1477 af, maar werd daarna herbouwd. De vorm is die van een driebeukig kerkje met een daktorentje aan de westgevel.

Het Heilige Geestgasthuis werd omstreeks 1375 gesticht en kreeg in 1409 een kapel. Toen in 1523 de stad werd veroverd door de Gelderse en Zwolse troepen, ging het gasthuis door brand verloren. Het werd in zijn geheel herbouwd; de kapel werd zelfs vergroot en van een toren voorzien. Toen Prins Maurits in 1592 Steenwijk op de Spanjaarden veroverde, werd de kapel nogmaals een prooi van de vlammen, waarmee de geschiedenis van dit gebouw eindigt.

### DE GROTE OF ST.-CLEMENSKERK

De eerste vermelding van een orgel in de Grote kerk is te vinden in de rekeningen van de kerkmeesters van 1558 tot 1560. In 1558 wordt er melding gemaakt van het halen van een positief uit Vollenhove. Het wordt na plaatsing gesteld door de orgelmaker Cornelis Slegel uit Zwolle. In 1560 worden de balgen voor elf stuivers onderhouden en gerepareerd door Jacob Turfdrager.<sup>1</sup> Doordat dit de enige bewaarde rekeningen uit de 16e eeuw zijn, weten we niets van het vervolg. Wel is er de aanstelling op Jacobi (25 juli) 1587 van Frederik Jansz tot administrateur van de stadsschool en koorleider. In hetzelfde stuk verklaart deze bereid te zijn een eventueel in de kerk te plaatsen orgel een jaar lang zonder salarisverhoging te bespelen.<sup>2</sup> Het positief van 1558 was blijkbaar verdwenen of inmiddels niet meer bespeelbaar.

Bij de oorlogshandelingen in 1592 werd ook de Grote kerk zwaar beschadigd. Het duurde tot 1605 voordat de schade weer voldoende was hersteld om de kerkdiensten in het gebouw te hervatten. Vijf jaar later, om precies te zijn op 27 december 1610, besloot de magistraat om de kerk te voorzien van een orgel. Het zou worden betaald van een belasting op bier; er werd een bedrag van £ 320 carolisch voor uitgetrokken.<sup>3</sup>

De toekomstige organist wordt aangesteld op

9 januari 1612. Het is Jan Mattheysz uit Kampen, organist van de Bovenkerk. Hij is tevens schoolmeester en wordt benoemd op een tractement van £ 200.<sup>4</sup> De doodgraver Jan Wilsum wordt op 21 oktober 1612 als orgeltrapper aangesteld tegen £ 50 per jaar. Hij kan al op 1 november beginnen,<sup>5</sup> wat er op wijst dat de orgelmakers omstreeks die tijd een aanvang gemaakt moeten hebben met de intonatie. De organist treedt pas op 1 mei 1613 in functie. We mogen aannemen dat het orgel toen grotendeels gereed was. Op 6 november 1613 is er een speciale magistraatsvergadering om te bespreken waarvan een niet voorzien bedrag van £ 5557.48 ten laste van de stad zal moeten worden betaald. De schuld is ontstaan door werkzaamheden aan het orgel, een nieuwe bank en een portaal in de Grote kerk en het uitdiepen van de Steenwijker Aa. De magistraat ziet kans het bedrag bijeen te brengen uit de belasting op het bier, de winst op de opbrengst van de rogge, de huur van het Arent Floryshuis en een gedeelte van het armengeld. Er zijn al termijnen aan de orgelmakers betaald; een laatste termijn van £ 550 moet worden voldaan op St.-Lambertus (18 september 1614).<sup>6</sup>

Ondanks de weinig concrete informatie is toch vast te stellen wie de orgelmakers waren. Op 24 juli 1617 wordt door de kerkmeesters aan de orgel-

maker Jacob Jansz een bedrag van £ 34.4.0 betaald voor het stellen van het orgel; een kwitantie van Berent Berentsz betreft verteringen van Jacob Jansz ad £ 51.12.0. De magistraat spreekt in de resoluties over 'de orgelmakers'. Voor zover we weten was er maar één Jacob Jansz die orgelmaker was, en wel Jacob Jansz. du Lin uit Utrecht. De tweede man moet diens zoon Jan Jacobs zijn geweest, die zijn vader gewoonlijk assisteerde. Uit een zeer betrouwbare andere bron blijkt dat Jan Jacobsz ook later nog in het noorden des lands heeft gewerkt. Hij repareerde in 1619 namelijk het orgel van Huizum bij Leeuwarden.<sup>7</sup>

Over de dispositie van het Steenwijker orgel worden we slechts ingelicht in veel latere bronnen. Allereerst de opgave van N. A. Knock, circa 1785:<sup>8</sup>

STEENWYK – Het Orgel alhier in de GEREFORMEERDE KERK met 2 Hand-Clavieren en vry Pedaal, heeft navolgende stemmen.

<i>Manuaal:</i>		<i>Rug Positief:</i>	
Praestant	8 v.	Praestant	4 v.
Holpyp	8 v.	Quintadeen	8 v.
Octaaf	4 v.	Quint Praest.	3 v.
Fluit	4 v.	Octaaf	2 v.
Super Octaaf	2 v.	Gemshoorn	2 v.
Fluit	2 v.	Quint	
Mixtuur	3 st.	Scherp	
Scherp		Regaal	8 v.
Sexquialter	2 st.	<i>Pedaal:</i>	
Trompet	8 v.	Praestant	8 v.
		Octaaf	4 v.
Verders 4 Blaasbalgen		Trompet	8 v.

Dit Orgel is zeer nodig dat het gerepareerd word.

Dat het hoofdwerk een kort klavier had, kan worden afgeleid uit een rapport van de orgelmaker Carel Torenberg uit 1787. Meer hierover verderop in dit artikel.

De dispositie van het hoofdwerk lijkt sterk op die welke in een vroeg 17e-eeuwse *memorie* wordt genoemd voor een orgel in de 'Capel', de Kleine kerk. Vermoedelijk werd dat voorstel ingediend door genoemde Utrechtse orgelmakers. Het pedaal van drie stemmen mag typerend heten voor Jacob Jansz en Jan Jacobsz II du Lin, getuige bijvoorbeeld de door hen gerealiseerde uitbreiding van het kleine orgel in de Pieterskerk te Leiden.<sup>9</sup> Het pedaal kreeg daar eveneens een Prestant 8', Octaaf 4' en Trompet 8'. Het rapport-Torenberg uit 1787 vermeldt een Holpyp 8' in plaats van een

Prestant 8', doch dit lijkt niet erg waarschijnlijk. De Holpyp is per definitie geen pedaalregister. Maar misschien kon het hier niet anders omdat de pedaallade, naar goed gebruik in de Utrechtse School, in de onderkas geplaatst werd en met name de hoogte dus beperkt was.

Het rugwerk werd met zekerheid gebouwd door Jan Harmens in 1708. De Quintadeen 8' en Regaal 8' op dit werk zouden afkomstig kunnen zijn van het voormalig borstwerk. In 1787 wordt de Regaal een Dulciaan genoemd; een en ander behoeft niet tegenstrijdig te zijn wanneer dit register korte cilindrische bekers had. De betreffende registers op een borstwerk waren kenmerkend voor de Utrechtse School. Van de kas is bekend, dat deze van frontdeuren was voorzien. Dit blijkt uit een bestek voor het schoonmaken van de kerk, gedateerd 9 mei 1780. De aannemer moet dan tijdens het werk de deuren van het orgel sluiten.<sup>10</sup>

Organist Jan Mattheysz overlijdt op 16 december 1636 en wordt opgevolgd door Sixtus Wybrandi, de nieuwe conrector van de Latijnse school.<sup>11</sup> Hij ontvangt een tractement van £ 375 (namelijk £ 175 als rector en £ 200 als organist en voorzanger/voorlezer). Men wist hem blijkbaar te waarderen, want in 1645 ontvangt hij voor zijn orgelspelen en voorzingen en -lezen vrij wat meer: £ 275. De balgentrapper, Garryt Jansen Mons, verdient dan £ 16.16 per jaar. Wybrandi kwam uit Wirdum in Friesland, waar hij schoolmeester en organist was.

In 1637 voert een zekere Mr. Gijsbert, organist en orgelmaker, aan het Steenwijkse orgel een kleine reparatie uit voor £ 10.<sup>12</sup> Dit moet Gijsbert Havinck uit Leeuwarden zijn geweest, die in de boekjaren 1631/32 en 1634/35 ook het orgel van Wirdum repareerde.

Na de dood van Sixtus Wybrandi, in december 1671, wordt er geen nieuwe organist aangesteld. De kerkzang schijnt op dat moment alleen te zijn geleid door de voorzanger Hendrick Booy, die ook weer de functie van voorlezer bekleedde. Bij magistraatsresolutie van 6 september 1676 wordt de koster Cornelius Deutelius tot voorzanger benoemd. Zijn extra tractement, £ 50 per jaar, wordt hem toegekend met terugwerkende kracht vanaf 1 mei 1674 en hij zal in functie kunnen blijven totdat weer een organist wordt aangesteld.<sup>13</sup> Dit duurt echter nog verscheidene jaren; voor het zover is, wordt Deutelius eerst nog door een ander opgevolgd, namelijk Gerrit Sel, de meester van de Duitse school. Eerst op 23 november 1686 volgt

weer een officiële benoeming van een organist annex schoolmeester en voorzanger.<sup>14</sup> Of er voor hem daadwerkelijk iets als organist te doen viel, blijft echter ook dan hoogst twijfelachtig, aangezien de kerkmeestersrekeningen van 1674 tot 1699 geen enkele betaling aan een organist of balgentrapper bevatten. Er mag nauwelijks worden verondersteld dat de orgels in beide kerken werden onderhouden en bespeeld voor rekening van een ander officieel college dan de kerkmeesters, eerder moet worden aangenomen, dat zij vanwege de slechte staat van onderhoud simpelweg al die tijd buiten gebruik waren.

Hoe dan ook, in de rekening van 1699/1700 stuiten we voor het eerst weer op het woord 'orgel', en wel in relatie tot dat in de Grote kerk. Dat de conditie daarvan op zijn zachtst gezegd niet optimaal was, blijkt duidelijk uit de aanzienlijke bedragen die dan moeten worden betaald. Het is de orgelmaker Jan Harmens uit Berlikum die omvangrijke reparaties uitvoert. In 1700 wordt hem daarvoor £ 174.5.0 uitbetaald en in 1701 nog eens £ 127.6.0.<sup>15</sup>

Met de aanstelling van de Duitse schoolmeester en organist Maarten Jaarsma, op 7 mei 1700, begint een nieuwe episode voor het orgel. Jaarsma verdient als organist £ 200 en de op 1 maart 1701 aangestelde orgeltrapper van beide kerken, Hendrick Tamsen, £ 12.<sup>16</sup> In 1706 besluit men de muren en gewelven van de kerk te laten schoonmaken en witten.<sup>17</sup>

In 1708 betaalt de kerkrentmeester aan Klaas Kuypers £ 16 'voor 2 pilaren aant grote orgel als mede 2 bomen voor de Kleine Kerk'. Maar er is meer. Mr. Jan (Harmens) ontvangt £ 38.10.0 voor het stellen van deze beide orgels. Albert Jans Spelt levert voor 12 stuivers koperdraad. Bode Lannis haalt voor £ 7.15.0 vijftien boekjes goud en zilver uit Amsterdam. Abraham Otterbosch ontvangt £ 4.10.0 voor het draaien van de knoppen aan het orgel. In de rekening van 1710 is een bedrag van £ 280 verantwoord voor 'Mr. Jan Orgelmaker wegens 't maken vant ruggewerk aant Orgel in de Grote Kerk'.

Dat er inderdaad een nieuw rugwerk is gebouwd, blijkt niet alleen uit voornoemde posten, maar ook uit het rapport van Torenberg uit 1787. Hij geeft daarin aan, dat het rugwerk jonger was, door een andere orgelmaker was gemaakt en een volledig klavier tot c''' had. Zoals hiervoor al verondersteld, lijkt het mij zeer waarschijnlijk dat Jan Harmens het oude borstwerk verving door een

rugwerk. De registers van het borstwerk zal hij weer hebben gebruikt en hebben gecompleteerd met een Quint 3 en 1<sup>1</sup>/<sub>2</sub> vt., een Gemshoorn 2 vt. en een Scherp. Waarschijnlijk was de Quint 1<sup>1</sup>/<sub>2</sub> van het hoofdwerk afkomstig en daar vervangen door een Fluit. Jan Harmens heeft vrijwel zeker ook nieuwe klavieren gemaakt, want in 1787 constateert Torenberg een hoofdmanuaal met vier stomme toetsen.

Twee decennia lang staan er geen kosten voor het orgel genoteerd, hetgeen overigens niet betekent dat men dus tevreden was. Een bericht uit 1725 wijst eerder op het tegendeel. De Steenwijkse stadssecretaris Bartholdt ten Broecke is dan voor zaken in Amsterdam<sup>18</sup> en logeert bij de vader van burgemeester Benthem. In een brief vanaf zijn logeeraadres licht hij de magistraat in over wat zakelijke details, maar ook nog over iets anders:

[...] Gister in d'oude kerk zijnde trof ik de meester aen welke in die kerk een orgel maekt, dat wel het pragtigste en uijtmuntenste van de geheele Stadt zal zijn, bij welke occasie ik hem over de gebreken van ons orgel onderhield, doch uijt mijn beschrijving niet genoegsaem kunnende geïnformeert worden, boodt hij mij aen, dat indien hij wierde gedefroijeert, zeer geern tot Steenwijk eens wilde overkoomen om het werk te examineren, voor versuijm, of vaccatie niets pretenderende indien Uwe Achtbare, d'organist Jaersma geliefden te gelasten mij een omstandig berigt van het orgel, en wat er aen gebreekt over te zenden, zo konde eens daer mede bij hem gaen en zijn advis nopens de kosten hooren, ten zij Uw Ed. Achtb: geliefden dat hij selv tot Steenwijk kwam. Ik wenste hier op ten eersten bescheijt om dat ik vrijdag avont weder terug kom. [...]

Het zal echter nog tot 1729 duren vooraleer een niet met name genoemde orgelmaker met zijn knecht een reparatie uitvoert. Hij brengt aan arbeidsloon £ 96 in rekening en declareert voor zijn knecht en de gebruikte materialen £ 34.18.0. Orgeltrapper Jan Hendrik Lodewijks treedt in de reparatieperiode op als oppasser, waarvoor hij £ 8.6.8, voor hem bijna een half jaarloon, ontvangt.<sup>20</sup> Mogelijk kwam de orgelmaker uit Amsterdam, waarop de steden Vollenhove, Kampen en Steenwijk in die tijd nog sterk waren georiënteerd. Vijftien jaar later is het in de Kleine kerk ook een Amsterdammer die het orgel komt nazien.<sup>21</sup>

In de kerkmeestersrekening van 1754/55 is een bedrag genoteerd van £ 40.17.0 dat werd uitbetaald aan de orgelmaker Albertus Anthony Hinsz uit Groningen.<sup>22</sup> Verdere informatie ontbreekt. Een zekere Adam Jansz ontvangt in 1761/62 £ 1.4.0 voor het maken van het orgel.<sup>23</sup> Vermoedelijk was dit een plaatselijk handwerksman. Wat hij aan werk verrichtte, is opnieuw niet bekend.

Omstreeks 1785 is het orgel er zo slecht aan toe, dat de dan in functie zijnde organist, Carel Jan Delbrugge, niet goed weet wat te doen en de hulp inroept van een collega, een zekere Hendrick Nicolai. Hij doet dat in de vorm van een brief met een aantal vragen. Nicolai schrijft terug – in een brief die bewaard is gebleven – dat hij wel een orgelmaker weet die het Steenwijker orgel zou kunnen repareren, namelijk Frans Caspar Schmitzer Jr., de stiefzoon van Hinsz. Hij vraagt zich echter af of het wel verstandig is het oude werk nog te herstellen en denkt eerder aan nieuwbouw. Daarom stelt hij voor een brief aan grietman Knock van Ooststellingwerf te schrijven om hem te vragen het orgel te inspecteren. Hij heeft alle vertrouwen in Knock en heeft zelf een afspraak met hem voor een inspectie van zijn eigen orgel, dat nodig moet worden schoongemaakt. Jammer genoeg weten we niet waar deze Nicolai woonde, en daarmee evenmin over welk orgel hier wordt gesproken. Mogelijk was hij familie van Johann Gottlieb Nicolai, organist van de Grote kerk te Zwolle.<sup>24</sup>

Tot algehele vervanging lijkt Knock niet te hebben geadviseerd. Er is ook een aantal stukken bewaard van de orgelmaker Carel Torenberg uit Amsterdam,<sup>25</sup> alle uitgaande van reparatie. Het eerste stuk is een prijsopgave met twee alternatieven voor reparatie van de orgels in de Grote en de Kleine kerk. Verder is er dan het al enkele malen eerder ter sprake gekomen rapport over de toestand en een inventarisatie van het orgel in de Grote kerk, beide gedateerd 3 juli 1784. Van de vier balgen moet de belering worden vernieuwd. De windladen zijn sleepladen. Die van het hoofdwerk is lek en heeft zoveel doorspraak, dat hij misschien wel zal moeten worden vervangen, wat naar de mening van de rapporterende orgelmaker toch al een goede zaak zou zijn, omdat dan cancellen voor Cis, Dis, Fis en Gis kunnen worden toegevoegd en een uitbreiding van c''' tot e''' of f''' kan worden gerealiseerd. Vooral in het hoofdwerk zijn de bovineinden van de pijpen ingescheurd en de voeten en conducten door 'salpeterige stoffe eeniger mate verteert'. De pijpen zijn krom en staan scheef tegen

elkaar aan, waardoor ze stom zijn of niet meer de juiste toon geven. Hij geeft ook aan dat het rugwerk jonger is, als hij opmerkt: "Het is ook zeer gemeen en eenvoudig gedaan van diegene die de Rugpositief gemaakt heeft, dat hij het zelfen niet aan het manuaal gekoppeld heeft, dan zoude de beide werken te gelijk haaren kragt geven." De kosten van reparatie worden door Torenberg geschat op £ 550, en £ 1200 bij vernieuwing en vergroting van de hoofdwerkklade, inclusief de daarbij behorende pijpen en mechaniek.

Dan zijn er nog twee bestekken, gedateerd op 9 mei 1787. In beide staat de bestaande dispositie omschreven, die, zoals eerder gememoreerd, op twee punten afwijkt van die in de publikatie van Knock (op het rugwerk Dulciaan i. p. v. Regaal, op het pedaal Holpijp i. p. v. Prestant). Volgens het eerste bestek zal het werk £ 700 gaan kosten. Daarvoor zal het orgel worden schoongemaakt en uitgestoft, terwijl de laden, kanalen en balgen zullen worden gerepareerd. Pijpen zullen worden hersteld, en indien dit niet meer mogelijk is, worden vernieuwd, op de juiste aanspraak gebracht en gestemd.

Het tweede bestek ten bedrage van £ 1000 gaat iets verder. Daarin zullen de balgen uit elkaar worden genomen en in de scheuren van de bladen houten scheggen worden gelijmd met stroken leer er over heen. De bladen zullen worden gelijmd en geverfd, de vouwen van binnen en buiten opnieuw beleerd. De overige werkzaamheden blijven verder gelijk aan die in het eerste bestek. Voor het bepalen van een keus tussen beide mogelijkheden gaat men af op het advies van orgelmaker Johannes Sporeman uit Franeker. Hij adviseert in een schrijven het tweede bestek te laten uitvoeren en geeft als voornaamste reden daarvoor op 'dat er dan in de eerste 15 à 20 of 25 jaare geen reparatie aan koome, want de blaasbalken zijn het eerst hoofsaak van een Orgel'. En zo gebeurt het ook.

De betalingen vinden we verantwoord in de kerkmeestersrekeningen van 1787/88 en 1788/89. Torenberg ontvangt £ 1040 in twee termijnen, de orgeltrapper Roelof Wessels £ 114.12.8 en de orgelmaker uit Friesland (Sporeman) £ 16.<sup>26</sup> In het volgende jaar onderhoudt Torenberg beide stadsorgels voor £ 30. De laatste rekening is van 1792, maar een orgelmaker wordt dan niet meer genoemd.

Het vervolg op deze orgelgeschiedenis werd, zij het wel erg summier, beschreven in het boekje van Ter Steege. Een kort daarvoor verschenen studie

over de orgelmaker Petrus van Oeckelen<sup>27</sup> geeft een goed beeld van de pretentieuze nieuwbouw die het orgel uit 1610/1710 in 1861 verving. Het oude instrument werd toen voor f 300,- verkocht aan

plaatsgenoot J. Wiecherson, na in diverse kranten per advertentie aangeboden te zijn. Daarna wordt er niets meer van vernomen, zelfs ieder restant lijkt te zijn verdwenen.

## DE KLEINE OF ONZE LIEVE VROUWEKERK

Of de Kleine kerk, die ook wel Maria- of Vrouwencapelle werd genoemd, voor de Reformatie een orgel bezat, is niet bekend. Er zijn in het stadsarchief wel twee dispositievoorstellen aanwezig uit het begin van de 17e eeuw.<sup>28</sup> Het is echter de vraag of het orgel toen ook daadwerkelijk werd gebouwd. Het eerste voorstel luidt:

### *Memorie van het orgel in de capel van een Clavier B C D E enz indt Steenwijck*

Prestant	tot 8 voet	2e Clavier in de borst
holpyp	tot 8 voet	quintade op 8 voet
octaef	tot 4 voet	octaef op 4 voet
sup. octaef	tot 2 voet	sup. octaef op 2 voet
nasaet	1 1/2 voet	
trompet	tot 8 voet	
scherp	mixtuur	

### *positief [tekst is doorgehaald]*

quintade	tot 8 voet
prestant	tot 4 voet
holpyp	tot 4 voet
toesyn	tot 8 voet
fluyt	tot 2 voet
scherp	
mixtuur	

*[Hierna volgt opnieuw een opsomming van de hoofdwerk-dispositie, maar geschreven in een andere hand, gevolgd door:]*

een halve sext  
op H onder ..... *[onleesbaar]*.

Het heeft er alle schijn van dat aanvankelijk werd gedacht aan een tweeklaviers orgel met hoofdwerk en rugpositief, dat later werd gewijzigd in een – uiteraard goedkoper – borstwerk. Wellicht heeft men dat laatste zelfs ook nog moeten laten vallen, in welk verband de tweede opsomming van het hoofdwerk zou kunnen worden gezien als een opgave voor een éénklaviers orgel. De keus van de registers is niet ongelijk aan die van de Utrechtse School, waarmee ook dit voorstel eventueel van Jacob Jansz du Lin zou kunnen zijn.

Dan is er nog een stuk met de tekst:<sup>29</sup>

### *Model van Orgel als Andris te maeken in de Cleyne karcken van neegen Registers*

An die warck sal comen dye nae volgende Registers:

Ten eersten de holpyp van 4 voet,  
spreekende uyt acht voet.  
de prestant van 4 voet  
Supper octave van 2 voet  
een open quint van 1 1/2 voet  
een scharp van drie quartier voets  
een nasaet van drie quartier voets  
een trompet van 4 voet  
een trambelant  
nagtegael  
mixstuier.

In de resoluties van de magistraat wordt in 1656 voor het eerst melding gemaakt van een orgelbouw in de Kleine kerk. De relevante tekst luidt:<sup>30</sup>

Den 9e december 1656 heeft de Magistraat der Stadt Steenwijck aan Mr. Antoni Abbring Stint bestadet een orgel te maeken in voegen ende manieren als boven verhaelt ende heeft Sr. Stint voornoemd belooft ende angenomen 't selve ten spoedigsten te verveerdigen ende alles daertoe te leveren, wat tot een goedt ende volcomen orgel, op mate als voren, wert gerequireert ende dat securieus en aerdich, als doenlick is, so wel aen de caste met sijn deuren geschildert en gesnede werck, als aen 't speel ende toonwerck. Sullende sulx voor de somme van een duisent ende vijftich carolus guldens waervan betaelt sullen worden in 't begin van 't werck twee oft driehondert car. gl. ende als het werck so verre gebracht sal sijn dat men bequamelick daerop can spelen de reste tot de helfte van de gehele summe toe ende de reste als 't werck opgenomen ende gelaudeert sal sijn, blijvende 't soldertie met sijn beschoet en de trappe tot last van de stadt, sullende de opneming van 't werck geschieden bij onpartijdige meesters. Oirconde en handen hieronder gestelt. Actum ut supra. Was ondergeteickend Jan Willems Brouwer, Gerhard ter Stege, Antoni Abbring Stint.

*Copia der bestecke van de Orgel  
in de cleine kerck.*

Aanwijzinge van een nieuw orgel voor de  
Achtbare hoogwijze heeren Burgermees-  
teren der Stadt Steenwijck.

1.

Een caste met een toonwerck orgel wert vijf  
voet breed, ende ses voet hoog met gesneden  
werck hieran geschildert ende vergulden als 't  
behoort te wesen, ende in de selvige caste be-  
sloten dese naervolgende registers.

2.

Een holpijp sprekende op agt voet.

3.

Een praestant sprekende op vier voet.

4.

Een super octave op twee voet.

5.

Een super quint op anderhalf voet.

6.

Een gemshoorn op drie voet.

7.

Een sexquialter van twee choir sprekende tot de  
tweede A in de basse.

8.

Een trompet op vier voet.

9.

Een mixtuur van twee, drie ende vier choir.

10.

Een clavier sijnde het getal van 45 toetsen onder  
c ende boven c.

11.

Drie spanen puijsters yder vijf voet lanck ende  
drie voet breed met wintladen hiertoe behorende.

12.

Een trammelant ende wat hier meer toebehoort,  
van een goedt orgel te werden sal geleverd  
worden van mij

U. Ed. onderdanichste dynaer  
*Antoni Abbring Stint.*

Op het punt van de betalingen is van het bestek  
afgeweken: Stint ontvangt pas op 12 februari 1659  
de volledige aanneemsom van £ 1050. Voor het  
plaatsen van de borstwering op de galerij en de bal-  
genkas ontvangt timmerman Egbert Arien £ 195.  
De mandemaker Garryt Schuyrman levert voor £ 6  
de tenen matten op de borstwering, een primitief

soort scherm, dat op kleine plaatsen en dorpen zeer  
gebruikelijk was.

Het orgel werd gekeurd door Jo(h)annes Lossy  
uit Amsterdam, vermoedelijk een zoon van Willem  
Jansz. Lossy, organist van de Nieuwe kerk aldaar  
van 1607 tot 1639. Een andere zoon, Nicolaas,  
volgde hem aan de Nieuwe kerk op en was daar  
in functie van 1639 tot 1664. Johannes Lossy  
logeerde in zijn hoedanigheid van keurmeester te  
Steenwijk bij de waard Hermen de Maer, die £ 36  
in rekening bracht voor de genoten verteringen.<sup>31</sup>

Van het orgel weten we dat het op een galerij  
boven het ingangsportaal stond en dat het vanwege  
de geringe afmetingen van 5 voet (breed) en 6 voet  
(hoog) een balustrade-orgel moet zijn geweest. De  
kas was waarschijnlijk voorzien van frontdeuren  
en in ieder geval van beeldsnijwerk, dat geschild-  
erd en plaatselijk verguld was. Het had een kort  
klavier met 45 toetsen C-c<sup>m</sup> en volgens het rapport  
van Torenberg in 1784 een springlade.<sup>32</sup> In laatst-  
genoemd jaar was de dispositie:

Prestant 4'

Holpijp 8'

Gemshoorn 3'

Super Octaaf 2'

Super Quint 1<sup>1</sup>/<sub>2</sub>'

Sexquialter 2 sterk (vanaf klein a)

Mixtuur 2-3-4 sterk

Trompet 4'.

Er is ook nog een dispositie van onbekende  
hand:<sup>33</sup>

*Memorie*

1 Prestant van 4 offte 8 voet

2 Holpijp van 8 voet

3 Octaef van 4 voet

4 Super Octaef van 2 voet

5 Nasaet van 1<sup>1</sup>/<sub>2</sub> voet

6 Mixtuer hier sal men maken dat een  
quint af can trecken tot

7 een register

8 Scharp

Alle dese registers sullen gemaeck worden  
tot halfen Registers, sullende haer scheijding  
hebben in de onderhandt op de tweede cis van  
onderen en de bovenhandt zal beginnen op de  
middelste delasolre (d) de cis hier voor gesteld  
volgende.

Dese negen registers sullen met twee clavieren  
gemaeck worden ofte een zoo man wil.

Waarschijnlijk moet deze stemmenopgave wor-  
den gezien als een voorstel voor het orgel dat